

**REVISTA DE ISTORIE
„VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

**Historical Magazine „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț**

**Revue Historique „Vasile Conta”
Târgu-Neamț**

**Volumul V, nr. 2, decembrie 2023
Volume V, issue 2, december 2023
Volume V, no. 2, décembre 2023**

Iași
Editura PIM, 2023

INSTITUȚIONALIZAREA PROPAGANDEI COMUNISTE ÎN GERMANIA DE EST 1945-1955

*

INSTITUTIONALIZATION OF COMMUNIST PROPAGANDA IN EAST GERMANY 1945-1955

*

L'INSTITUTIONNALISATION DE LA PROPAGANDE COMMUNISTE EN ALLEMAGNE DE L'EST 1945-1955

Leonard-Mihail RĂDULESCU¹

Rezumat: *Textul curent dorește să scoată în evidență câteva momente din istoria Republicii Democratice Germane. Accentul cade de această dată pe problematica formării, instituționalizării și implementării propagandei la nivelul aparatului politic est-german și la nivelul populației. Dorim astfel să trecem în revistă câteva episoade importante din perioada 1945-1955 unde propaganda a jucat un rol esențial în acțiune politice, oferind și câteva exemple de discursuri sau interpretări propagandistice ale evenimentelor din intervalul menționat. Totodată discuția se concentrează și pe rolul unor și persoane marcante ale momentului, precum Walter Ulbricht. Prin aceste exemple de oameni și propagandă dorim să evidențiem limbajul și mentalitatea vremurilor respective, încercând să reconstituim o parte din istoria unui stat astăzi dispărut.*

Cuvinte cheie: *propagandă, Germania de Est, comuniști, politică și societate.*

*

Abstract: *The current text wants to highlight some moments in the history of the German Democratic Republic. The reserach will focus this time on the issue of institutionalization and implementation of propaganda at the level of the East German political apparatus and population. We thus want to review some important episodes from the period 1945-1955 where propaganda played an essential role in political action, also offering some examples of speeches or propagandistic interpretations of the events of the mentioned period. At the same time, the discussion focuses also on the role of notable people of the moment, such as Walter Ulbricht. Through these examples of people and propaganda we want to highlight the language and mentality of the respective times, trying to reconstruct a part of the history of a state that is now gone.*

Key words: *propaganda, East Germany, communists, politics and society.*

*

Résumé: *Le texte actuel veut mettre en lumière certains moments de l'histoire de la République démocratique allemande. La recherche portera cette fois sur la question de l'institutionnalisation et de la mise en œuvre de la propagande au niveau de l'appareil politique et de la population est-allemande. Nous souhaitons ainsi passer en revue quelques épisodes importants de la période 1945-1955 où la propagande a joué un rôle essentiel dans l'action politique, en proposant également quelques exemples de discours ou d'interprétations propagandistes des événements de cette*

¹ Facultatea de Istorie, Universitatea București, membru S.Ș.I.R. filiala Câmpina, județul Prahova.
radulescu.leonard@yahoo.com

période. Dans le même temps, la discussion se concentre également sur le rôle de personnalités du moment, comme Walter Ulbricht. À travers ces exemples de personnes et de propagande, nous voulons mettre en valeur le langage et la mentalité des époques respectives, en essayant de reconstruire une partie de l'histoire d'un État aujourd'hui disparu.

Mots-clés: *propagande, Allemagne de l'Est, communistes, politique et société.*

Propaganda este un mijloc de manipulare a gândirii unuia sau mai multor indivizi, un instrument destinat impunerii unei imagini cu scop negativ sau pozitiv asupra publicului despre o anumită temă. În alți termeni, propaganda reprezintă „utilizarea de către un grup de oameni a capacităților comunicaționale de orice fel în scopul modificării atitudinii sau comportamentului altui grup de oameni”.² Uneori aceasta poate „șterge linia de demarcație între adevăr și fals”.³ Făcând parte dintr-o serie de metode subversive de introducere a unei idei, printre palierele atacate de propagandă se numără și cultura, pe care propaganda o transformă într-o unealtă cu ajutorul căreia urmărește să schimbe de exemplu o credință, o părere, o atitudine sau un comportament față de o mișcare sau persoană. Putem spune că propaganda impune sau induce tacit prin mijloace vizuale sau psihologice o nouă convingere luptând împotriva unor prejudecăți și idei deja adânc plantate în mintea colectivelor vizate.

Propaganda comunistă, în toate spațiile unde a funcționat, a prezentat câteva caracteristici generale. Aceasta a creat și ulterior desemnat un dușman imaginar, care complotază permanent pentru a amenința orânduirea socialistă. Bineînțeles pe lângă dușmanul imaginar sunt create și alte tipologii printre care trădătorul și spionul. Vladimir Volkoff identifica și el câteva caracteristici generale ale propagandei și subversivității acesteia, acestea aplicându-se și propagandei comuniste. Propaganda trebuia să:

-demoralizeze opoziții și să dezintegreze grupurile acestora;

-destabilizeze un stat;

-stopeze eventuala revoltă a maselor față de noua ordine instaurată și să permită unei minorități să se ridice la conducere⁴, „neutralizarea implicând tăcerea majorității, o tăcere care exprimă apatia, nu opoziția la adresa elementelor turbulente”⁵.

Lenin și Stalin au acordat întotdeauna o mare atenție dezvoltării muncii de propagandă și educării în spirit marxist-leninist a membrilor de partid și cadrelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Cei doi au subliniat rolul organizator și mobilizator al ideilor Partidului Bolșevic în lupta pentru victoria revoluției proletare și construirea comunismului. La sfatul lui Stalin în cadrul ședinței C.C. al P.C.U.S. de la începutul lui martie 1937 au fost discutate premisele introducerii unui nou sistem de educație politică. Acest lucru avea să fie implementat abia după al XVIII-lea Congres

² Oliver Thomson, *Easily Led. A History of Propaganda*, London, 1999, p. 5.

³ *Petite Encyclopedie Politique*, Paris, 1969, p. 182.

⁴ Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare*, București, Ed. Antet, 2012, p. 6.

⁵ Muchielli *apud* Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare*, București, Ed. Antet, 2012, p. 6-7.

din 1939. Atunci Partidul Bolșevic a introdus un nou sistem educațional politic, remarcabil de larg și bine gândit, în care au studiat membrii de partid, candidații și muncitorii care nu erau membri de partid. Nivelul ideologico-politic al membrilor de partid și mai ales al funcționarilor devenise foarte mare, ceea ce a sporit producția de propagandă. Din respectivele învățături comunistii est-germani au preluat metodele de implementare a propagandei comuniste adaptându-le la statele în care aceștia activau.

În R.D.G caracteristicile enumerate mai sus s-au manifestat cu precădere în susținerea instaurării orânduirii comuniste și impunerea schimbărilor gândite de comuniști. S-a creat o perdea invizibilă între oamenii de rând și autorități, cei din urmă desfășurând o campanie de înnoire în cadrul căreia fie au creat de la zero, fie au preluat și prelucrat elemente deja existente.

Asociațiile de „strângere a legăturilor”

În Germania de Est, formarea unei asociații de „strângere a legăturilor” nu a fost o prioritate deoarece sectorul de est al Germaniei era direct administrat de U.R.S.S. La fel ca în România, asociația de strângere a legăturilor avea rolul de a propaga elemente culturale sovietice în spațiul german. La început, respectiva societate se prezenta ca fiind de fapt o școală de studiu a culturii sovietice. În vara anului 1947 la propunerea colonelului sovietic Serghei Tyulpanov a luat ființă Societatea pentru Studiarea Culturii Uniunii Sovietice. Societatea nou înființată s-a concentrat printre altele pe contracarea atitudinii antisovietice larg răspândite în rândurile populației din Germania de Est. *Munca culturală* (Kulturalarbeit) a fost văzută ca un mijloc potrivit pentru a face acest lucru, iar în anii care au urmat au fost deschise numeroase centre de activitate culturală și politică care funcționau sub forma de „case de cultură”. Acestea doreau să crească nivelul de colaborare dintre populația est-germană și autoritățile de ocupație sovietice. La 2 iulie 1949, „Societatea pentru Studiarea Culturii Uniunii Sovietice” și-a schimbat denumirea în „Societatea pentru Prietenia Germano-Sovietică (D.S.F.)”. Putem presupune că schimbarea denumirii societății reflectă faptul că autoritățile comuniste locale și sovietice ajunseseră la un nou nivel de control, trecând astfel peste etapele primare de construire a unei baze, ajungând la o treaptă superioară unde urmau să desfășoare noi forțe.

Pe lângă agitația politică, D.S.F. a organizat numeroase evenimente sportive și culturale în orașe, comunități și școli, unde s-a pus accentul pe cunoașterea oamenilor și a culturii sovietice. Această asociație oferea cursuri de limbi străine, excursii de studiu și evenimente de seară în centrele culturale în special în săptămânile dedicate la nivel național prieteniei germano-sovietice⁶. În colaborare cu organizația de pionierat „Ernst Thälmann” și „Tineretul German Liber” (F.D.J.), comuniștii au căutat să formeze prietenii între cetățenii sovietici și cei est-germani, în special la orele de rusă.

⁶ A doua jumătate a luni mai.

În fiecare an, în perioada vacanțelor, copiii germani și sovietici călătoreau cu așa-numitele „trenuri ale prieteniei” pentru a petrece fie în Germania de Est sau U.R.S.S. vacanțele școlare în tabere internaționale. Societatea pentru Prietenia Germano-Sovietică a crescut rapid de-a lungul existenței sale și a avut aproape șase milioane de membri în anii 1980. După F.D.G.B.⁷, D.S.F. a fost a doua cea mai mare organizație de masă din Republica Democrată Germană. D.S.F. se ocupa și de publicarea în germană a revistelor și presei rusești. *Pravda*, *Sputnik*, *Taglische Rundschau* circulau în ediții biligve prin intermediul asociației.

O radiografie a propagandei după instaurarea comuniștilor

Imediat după ocuparea Germaniei estice și conferința de la Potsdam, ocupanții sovietici au căutat să atragă o serie de artiști și intelectuali cu orientări de stânga spre a se ocupa de propagandă. S-a urmărit schimbarea opiniei publice privitoare la sovietici pentru a căpăta susținere și justificare în deciziile ce aveau să fie luate privind viața politică, socială și economică. Trecerea spre Republică s-a făcut pașnic, sovieticii recrutând agenți germani pentru ca schimbarea să pară a fi voită și făcută de germani, fără presiuni exterioare. Propaganda s-a ocupat de mascarea activității sovietice și de valorificarea unor reforme precum cea agrară.

La 6 iunie 1945 s-a format Kulturkammer, instituție care s-a preocupat de comunizare prin denazificarea și convertirea artiștilor și a elementelor culturale considerate folositoare noii ordini. S-a format pe această filieră și Kulturbund⁸. Cele două instrumente comuniste au fost interzise în R.F.G. Pe parcursul perioadei 1946-1949, cele două instituții menționate au scos din joc *mass-media* occidentală din Germania de Est. Tot ele au monopolizat orice formă de presă, artă, publicistică și nu în ultimul rând învățământul. Au fost organizate simpozioane, adunări, expoziții destinată eclipsării elementelor occidentale.

Principalul ziar și canal de comunicare al chestiunilor de stat către populație era reprezentat de cotidianul *Neues Deutschland* fondat în 1946. În acesta erau prezentate evenimentele zilei, discursurile și deciziile șefilor statului, dar și puncte de vedere ale unor oameni de stânga referitoare la anumite probleme de politică sau evenimente internaționale. Alte ziare erau *Berliner Zeitung* publicat de Berliner Verlag încă din 1945 în sectorul estic de ocupație al Germaniei, și *Die Zeit*, publicat încă din 1946. Cel din urmă se inspirase după *Die Neue Zeit* și *Neue Zeit*, publicații vechi ale socialiștilor germani, apărute în perioada antebelică și interbelică. Odată cu fondarea R.D.G. în 1949, problemele legate de propagandă au început să apară, propaganda trebuind să legitimizeze statul comunist est-german și să contribuie la obținerea sprijinului popular și la procesul de eliminare a elementelor nedorite.

⁷ Federația Sindicatelor libere din Germania (de Est).

⁸ Asociația Culturală pentru Reinnoirea Democrației în Germania.

În 1950, programul S.E.D. avea să fie publicat, una dintre sarcinile partidului fiind aceea de a implementa un sistem de influență sovietic de educație politică denumit *Parteilehrjahr*, care s-ar traduce în ceva similar cu „ucenicia politică”. Practic noii membrii de partid ar fi trebuit să înceapă pregătirea politică de la chestii mărunte cum ar fi împărțirea de manifeste, colectarea de semnături, agitația, urmând ca apoi după o perioadă de timp să poată fi promovați și ulterior să capete sarcini mai importante și mai ample. În acest sens trustul editor al S.E.D., *Dietz Verlag* publica tot în 1950 manifestul sub formă de broșură intitulat *Die Aufgaben der Parteipropaganda*⁹ reprezentând numărul 6 din colecția revistei *Sozialistische Bildungshefte*¹⁰.

Acest manifest prezenta de fapt deciziile luate între 2-3 iulie, în cadrul celui de-al III-lea Congres S.E.D. privitoare la propagandă. Manifestul începe prin a descrie principiile generale ale propagandei așa cum erau dictate de ideologia marxist-leninistă, dar și de Lenin și Stalin. Ghidul includea 7 secțiuni fiecare referindu-se la o temă legată de propagandă pe care le vom expune astfel:

1. Rolul teoriei și caracteristicile propagandei marxist-leniniste: această secțiune prezenta principiile de bază marxist-leniniste privitoare la propaganda de partid, întărite fiind de părerea lui Stalin;
2. Munca ideologică: prezentarea importanței muncii ideologice și a înputernicirii educației politico-ideologice printre membrii partidului în spiritul marxist-leninist;
3. Practica – o amenințare serioasă: sunt expuse problemele înțelegerii marxism-leninismului precum și necesitatea cunoașterii respectivelor informații pentru a putea pune în practică principiile ideologice, acestea fiind necesare în punerea în practică muncii cotidiană pe care partidul o desfășoară, principiile trebuind să fie cunoscute de toți;
4. Semnificația deciziei Consiliului de Partid cu privire la îmbunătățirea propagandei de partid: este expusă părerea S.E.D. privind propaganda și necesitatea implementării corecte a acesteia precum și slăbiciunile și problemele care se pot naște în această muncă, *o atmosferă de învățare trebuind să cuprindă tot Partidul*;
5. Noul sistem de educație: acest capitol avea în vedere să expună sarcinile noului sistem de învățământ, precum și ale școlilor și instituțiilor superioare politice și normale, dar și importanța studiului independent și la comun;
6. Planul de educație al grupurilor locale: se referă la cine poate preda marxism-leninism, urmând să se alcătuiască grupuri de studiu; de asemenea sunt discutate și calitățile pe care un astfel de profesor trebuie să le aibă și cum trebuie purtate discuțiile pentru alegerea dascălilor, dar și cum trebuie

⁹ Sarcinile Propagandei de Partid.

¹⁰ *Sozialistische Bildungshefte* sau *Caiete de educație socialistă* a fost o colecție de îndreptare care aveau să prezinte populației deciziile partidului și îndatoririle trasate de acesta către cadre și masele populare. Ținta acestei publicații erau studenții și cadrele de partid.

intreprinse discuțiile cu membrii în particular referitoare la nivelul de cunoaștere politică;

7. Despre rolul propagandistului în Partid: acest ultim capitol face referire la propagandist ca o tipologie întruchipată de cei mai vrednici oameni din partid, explicând de asemenea sarcinile acestora atât în partid cât și în afara acestuia precum și datoriile școlare și nevoia ca propagandistul să-și îmbunătățească mereu educația și puterea de adaptare la mediu și oameni¹¹.

Mai departe probleme legate de propagandă vor fi expuse de Fred Oelbner în 1954 odată cu apariția manifestul „Îmbunătățirea generală a muncii noastre politico-ideologice în rândul maselor” unde Oelbner explica importanța propagandei în Germania de Est: „Tovarășii! Partidul nostru este puternic datorită eforturilor sale de a-și plasa toate activitățile pe baza științifică a teoriei marxist-leniniste și datorită legăturii sale de neîntrerupt cu clasa muncitoare și cu ceilalți oameni muncitori ai națiunii noastre. Activitatea ideologico-politică joacă un rol central în toate activitățile partidului. Propagandizarea ideilor marxism-leninismului și luminarea neobositelor mase largi despre politica partidului nostru sunt printre cele mai importante activități [...]. Am făcut progrese și în zona agitației. Tovarășii noștri din fabrici poartă conversații mai sincere cu colegii lor, organizează întâlniri de grup în pauze sau citesc anunțuri importante din ziar. Vizitele la domiciliul muncitorilor, precum cele desfășurate de tovarășii de la uzina Leuna sau de la cocseria din Lauchhammer, devin din ce în ce mai dese. Totodată remarcăm că am făcut numeroși pași semnificativi în agitația rurală. De o importanță deosebită s-a dovedit a fi faptul că în cadrul unora dintre organizațiile raionale de partid din districtul Leipzig au început să fie numiți numeroși membri de partid din mediul rural în posturi de agitatori permanenți. Acest fapt nu face decât să urmeze importante sugestii făcute de Lenin¹²: <<Să viziteze locuințele muncitorilor și locuințele țăranilor, precum și fermele de la periferie, să meargă la barurile în care oamenii de rând se adună și la întâlnirile cluburilor, societăților și adunărilor obișnuite ale oamenilor de rând>>”.¹³

Fred Oelbner a fost unul dintre membrii de seamă ai Partidului Unității Socialiste din R.D.G. având o carieră strâns legată de socialiștii și comuniștii germani. Încă din 1917 acesta fraterniza cu ideile comuniste fiind unul dintre membrii fondatori ai fostului Partid Comunist German (K.P.D.) și una dintre figurile de seamă ale S.E.D. Acesta făcea parte din garnitura moscovită a K.P.D. și ulterior S.E.D., părăsind Germania după instaurarea regimului nazist. După mai multe periururi prin U.R.S.S. și Franța, la finalul războiului revine în Germania unde este printre cei care vor pune bazele statului comunist est-german. Având majoritatea studiilor făcute în U.R.S.S. el

¹¹ „Die Aufgaben der Parteipropaganda” im *Sozialistische Bildungshefte* (5), nummer 6 Juli 1950, Berlin, Dietz Verlag.

¹² Lenin încuraja înfrățirea prin intermediul agitatorilor a muncitoriiimii de la oraș cu țăranimea rurală.

¹³ Fred Oelbner, Fred Oelbner, *Über die allseitige Verbesserung unserer politisch-ideologischen Massenarbeit. Diskussionsrede auf dem IV. Parteitag der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands*, Berlin, Dietz Verlag, 1954.

a fost preferat de către sovietici alături de alții pentru a se afla printre membrii de seamă ai conducerii R.D.G. Economist la bază, Fred Oelßner a fost unul dintre cei care a stat la baza implementării planurilor de reconstrucție și denazificare începute în 1945.

Fragmentul de discurs prezentat, face parte dintr-o cuvântare amplă care a fost susținută în cadrul celui de-al IV-lea Congres al Partidului Unității Socialiste din Germania (Democrată)¹⁴, pe 30 martie 1954. Pe atunci, Oelßner era Secretarul Comitetului Central pentru Propagandă, funcție pe care a deținut-o din 1950 până în 1955¹⁵. Politicianul est-german remarcă în acel timp numeroase probleme ale aparatului de propagandă, subliniindu-le și pe acestea în aceeași cuvântare intitulată: „Despre perfecționarea generală a muncii noastre politico-ideologice în rândul cadrelor”. Cuvântarea venea pe fondul eșecurilor înregistrate de aparatul de propagandă din timpul revoltelor din 1953 provocate de criza economică și alimentară, dar și de colectivizare. Acesta a subliniat în cuvântare nevoia unității dintre muncitorii din fabrici și țărani care munceau pe ogoare. După cum se poate observa și în fragmentul expus pune accent în special pe acest lucru.

Mai departe Secretarul Comitetului Central pentru Propagandă va sublinia nevoia de ordine și disciplină în rândul cadrelor de partid și necesitatea participării acestora la cursurile de muncă politico-ideologică, constatându-se o problemă alarmantă în ceea ce privește calitatea propagandei scrise, aceasta fiind încă de o calitate inferioară.

Fred Oelßner preciza că multe dintre aceste probleme se datorau birocratizării excesive din anumite sectoare, agitația de exemplu fiind împiedicată de birocratizarea masivă din fabrici. „[...] agitația nu este încă suficient de strâns legată de problemele concrete, cum ar fi productivitatea în fabrici. Agitatorii vorbesc de cele mai multe ori prea general despre anumite chestiuni politice și nu reușesc să se lege de aceste probleme concrete referitoare la producție precum competiția, disciplina și utilizarea unor materiale mai bune. Acest eșec este foarte vizibil în agitația (propaganda) vizuală, în multe fabrici sloganurile și panourile de propaganda nefiind schimbate de ani de zile, acestea fiind foarte generale [...]”.

Unul dintre cele mai importante mijloace de lucru ideologico-politice cu masele este presa noastră, pe care Tovarășul Stalin a punctat-o ca fiind cea mai puternică și mai ascuțită armă a partidului [...]. În același timp, însă, presa are și o altă latură, care este de cele mai multe ori trecută cu vederea sau neglijată de birourile de partid și de redacțiile responsabile. Ziarul este una dintre cele mai importante părți ale vieții de zi cu zi a maselor. <<Omul nu trăiește numai cu pâine>>. Ziarele și cărțile sunt la fel de importante pentru oamenii de astăzi ca pâinea și carnea. Sunt alimente intelectuale. Un element important al noului nostru sistem se dorește a fi acela de a

¹⁴Congresul s-a desfășurat în Berlinul de Est, între 30 martie - 6 aprilie 1954.

¹⁵ Acesta a fost dat afară din partid în 1958, pe fondul schimbărilor propuse de Hrusciiov în blocul comunist. Politicianul est-german a fost obligat să se autocritice și să-și recunoască greșelile, acesta fiind acuzat de deviaționism, fracționism și de încălcarea principiilor politice ale S.E.D.

satisface mai bine, atât ca număr, cât și în calitate, această nevoie de hrană intelectuală. Nevoile în Republica noastră sunt enorme, așa cum o arată tirajele tot mai mari ale tuturor ziarelor și revistelor noastre, și cu atât mai mult de faptul că nu putem satisface în totalitate cererea nici în ceea ce privește presa noastră de partid, dar nici revistele cotidiene. Principala slăbiciune în presă este încă calitatea scăzută și simpla neglijență a propagandei. Scriitorii noștri fac adesea erori absolut de bază.

Eșecul major al presei noastre scoate în evidență faptul că această instituție nu a învățat cum să lupte cu anumite puncte de vedere false și dușmănoase care încă sunt comune în mentalitatea oamenilor. Majoritatea ziarelor evită polemicile clare. Atunci când polemizează, subiectul este de cele mai multe ori îndreptat împotriva imperialismului american sau a liderilor social-democrați de dreapta din Germania de Vest, nu împotriva reprezentanților opiniilor false din propria curte cum ar trebui de fapt”.¹⁶

Fragmentele din cuvântarea rostită de Fred Oelbner reflectă relativa relație fragilă dintre populație și autoritățile comuniste, lipsa de susținere populară, dar și problemele economice sau sociale ale perioadei. Aflat încă la început, noul stat est-german avea multe probleme de rezolvat presa și propaganda fiind esențiale pentru satisfacerea nevoilor politice anume câștigarea sprijinului populației și îndreptarea acesteia către o cale dreaptă, economia statului depinzând masiv de starea fizică și psihică a lucrătorilor.

Revenind, presa și cadrele se făceau și ele vinovate de problemele cauzate în 1953. Comuniștii considerau că o propagandă corespunzătoare ar fi putut să prevină și să contracareze manifestările de revoltă. De asemenea cuvântarea reflectă și problemele aparatului politic-ideologic și propagandistic, unde cei responsabili își neglijau îndatoririle și nu erau corespunzător pregătiți pentru satisfacerea problemelor care apăreau. Oelbner criticase deschis și unele cadre care nu-și făceau treaba, acestea fiind sfătuite să neglijeze viața familială în favoarea pregătirii politico-ideologice și ducerii la bun sfârșit a sarcinilor legate de propagandă și agitație. Era de altfel încurajată lupta împotriva multifuncționalismului. Erau totodată criticate mijloacele de pregătire pentru propagandiști și lipsa unor cărți fundamentale, dar și lipsa unor teme de propagandă care să scoată în evidență rolul țărânimii independente, mai fiind remarcată și lipsa unei literatură corespunzătoare care să satisfacă nevoile maselor populare.

Propaganda est-germană a anilor începutului anilor `50

După cum deja am sesizat, instituțiile socio-culturale sunt de obicei primele acaparate sau reformate pentru a putea transforma un stat, în cazul de față a crea unul

¹⁶ Fred Oelbner, *op. cit.*

nou. Aceste instituții reprezintă porta-vocea statului prin care sunt influențate cultura, mentalitatea și opiniile populației. Comuniștii s-au concentrate spre acapararea acestora tocmai pentru a-și spori eficacitatea în câștigarea sprijinului din rândul maselor, prezentându-și intențiile ca pe niște inovații. Discutăm aici despre revoluția culturală, care reprezintă o serie de reforme în domeniul cultural. Printr-o inserție masivă de propagandă ceea ce exista deja în materie de artă, literatură, presă, publicație științifică ș.a. este uneori distrus sau refăcut, fie convertit într-o unealtă facilă orânduirii comuniste. Revoluția culturală a atacat palierele menționate mai sus având câte o persoană sau un grup de persoane în centrul schimbării. Comuniștii din Germania de Est s-au orientat spre a-și legitima puterea, iar ulterior spre a-i atrage pe cei cu vederi asemănătoare de partea lor. Răspândirea marxist-leninismului a devenit o temă de importanță majoră în sectorul propagandistic din R.D.G. Am împărțit tipurile de propaganda cronologic în funcție de tematica și motivele propagandizate astfel:

1. 1945-1950 propaganda de denazificare – în cadrul acestei perioade autoritățile comuniste est-germane și sovietice au conlucrat pentru a elimina pe cei considerați fasciști și naziști încercând să câștige susținerea populației în această vânătoare de vrăjitoare;
2. 1949-1956 propaganda de legitimare – în această etapă autoritățile comuniste s-au concentrat spre punerea unei baze pentru a justifica formarea R.D.G. axându-se pe critici aduse la adresa americanilor și vest-germanilor.

Începând cu 1950 după al III-lea Congres S.E.D. propaganda a jucat un rol important în politica de reformare și construcție socialistă pe care Partidul comunist german o ducea. Aruncând din noi un ochi prin manifestul intitulat *Despre îmbunătățirea propagandei de partid destinat propagandiștilor*, într-una din secțiunile acestuia, se explică rolul propagandei de partid în raport cu nevoile Biroului Politic al S.E.D. În plus, a fost elogiât rolul educației marxist-leniniste în propagandă, precum și rolul tezelor lui Stalin, tot în jurul acestei teme. Membrii de partid de la toate nivelurile erau îndemnați să cunoască învățătura marxist-leninistă: „Sarcina propagandei de partid este aceea de a ajuta membrii și oficialii de partid de la toate nivelurile să stăpânească știința marxist-leninistă. În ciuda succeselor de până acum, sistemul existent de educație de partid și conducerea anterioară și formarea lucrătorilor în propagandă și teorie din partid nu mai răspund nevoilor [...]. stabilirea unui colectiv unificat de pregătire pentru educația de partid va permite partidului să desfășoare educația marxist-leninistă folosind un curriculum și cărți comune și va permite evaluarea regulată a rezultatelor”.¹⁷

Cu alte cuvinte se înlesnea formarea unei școli de propagandă care să corespundă cu noua politică a partidului comunist, având ca far principiile marxist-leniniste¹⁸.

¹⁷„Die Aufgaben der Parteipropaganda” im *Sozialistische Bildungshefte* (5), nummer 6 Juli 1950, Berlin, Dietz Verlag.

¹⁸De altfel Lenin explica că „Nu poate exista o mișcare revoluționară... Numai un partid condus de cea mai progresistă teorie poate conduce”, Stalin completând „Desigur că teoria este inutilă dacă nu este

La cererea partidului comunist, propagandiștii au căutat să atragă sprijinul populației în procesul de reconstrucție. S-a creat o întreagă gamă de afișe, timbre, manifeste, al căror scop era acela de a copta populația în procesul de reconstrucție¹⁹. Subiectul primului cincinal a fost chiar reconstrucția, apelându-se la sovietici pentru utilaje, materiale și arhitecți. *Nationales Aufbauwerk* sau *Lucrările naționale de (re)construcție*, plan început în 1950, a fost formulat pentru a atrage investiții din U.R.S.S. În acest proces au fost construite celebra Karl-Marx-Allee²⁰ din Berlinul de Est, Palatul Republicii și Postul de gardă din Berlinul de Est. Pentru a cultiva ideile comuniste în rândul est-germanilor, Biroul Politic al S.E.D. a investit masiv în propagandizarea reconstrucției, promițându-se condiții mai bune de trai, locuințe spațioase și spații de recreere. În cartea, *Unser Fünfjaherplan des freidlichen Aufbaus* (Cincinalul nostru, pentru o reconstrucție pașnică) Walter Ulbricht se angajează să construiască o Germanie pașnică, bogată, acuzând R.F.G. de imperialism și fascism, iar pe occidentali de reînarmare și promovarea războiului.

„Vedem în Germania de Vest că numărul milionarilor este în creștere, chiar dacă salariile și veniturile lucrătorilor scad. Producătorii de armament din Franța și Anglia se descurcă bine, dar inflația constantă devorează puterea de cumpărare a muncitorilor. Raționalizarea produselor alimentare în Anglia nu este doar menținută, ci și crescută. Acela este locul în care guvernul cheltuiește o mare parte din venitul național pe armament. Noi, cei din Republica Democrată Germană, nu ne temem de anul care vine, ci mai degrabă îl așteptăm cu nerăbdare. S-a întâmplat ceva nou: pentru prima dată în istoria Germaniei, patria noastră este ghidată de un plan care ia în considerare doar nevoile oamenilor și are ca scop menținerea prosperității și reconstrucția patriei noastre. Au trecut doar câțiva ani de la teribila catastrofă. Totuși, putem observa o îmbunătățire a standardului nostru de viață de la an, la an.

Datorăm aceste lucruri îndeplinirii timpurii a Planului de doi ani din 1949-1950 și succeselor economice din 1951 [...], dar scopul nostru poate fi atins doar prin munca fiecărui cetățean în parte. Cu cât participați mai mult la eforturile noastre comune, cu atât lucrați cu mai mult succes în fabrică, mină, debarcader sau sat, într-un institut economic sau în arte, în comerț sau administrație, cu atât mai repede vom ajunge acolo unde ne dorim cu toții să fim. Succesul fiecăruia dintre noi ne aduce beneficii tuturor, dar și pe plan individual”.²¹

legată de practica revoluționară, dar practica este oarbă dacă drumul ei nu este luminat de teoria revoluționară” – extrase din Stalin, *Fundațiile Leninismului*, București, Editura P.M.R., 1949.

¹⁹Germania fusese bombardată masiv, procesul de reconstrucție fiind unul de lungă durată.

²⁰Cunoscută până în 1955 ca Stalinallee.

²¹Walter Ulbricht, „Unser Fünfjaherplan des freidlichen Aufbaus”, im *Gesetz über den Fünfjahrplan zur Entwicklung der Volkswirtschaft der Deutschen Demokratischen Republik 1951-1955*, Berlin, Amt für Information der Regierung der D.D.R., 1952

O altă tematică a proapagandei din R.D.G. s-a concentrat și pe problema atomică. Pe fondul curentului anti-american, compartimentul de propagandă al S.E.D. a publicat câteva texte care să explice de ce U.R.S.S. deținea arme nucleare, mai ales că această țară se declara profund împotriva lor. Propagandiștii și agitatorii fuseseră instruiți să elimine orice împotrivire din partea populației est-germane, secția de Agitație a S.E.D. pregătind numeroase materiale care să explice de ce U.R.S.S. se înarmează, cum U.R.S.S. este de fapt prietenul Germaniei Democratice și cum Armata Roșie a ajutat populația R.D.G.

Pentru chestiunea atomică ne stă mărturie un carnet de agitator din 1951 care conținea următoarele: „Răspunsul tovarășului I.V. Stalin la o întrebare a unui corespondent *Pravda* despre armele nucleare a meritat sprijinul entuziast al tuturor oamenilor iubitori de pace. Cu toate acestea, sunt câțiva care se îndoiesc de politica de pace a Uniunii Sovietice. Ei întreabă cum deținerea de arme nucleare de către Uniunea Sovietică poate fi asociată cu discuțiile lor constante despre pace. Alții spun: <<Mai întâi cerem interzicerea armelor nucleare, iar acum Rusia spune că le va folosi ea însăși dacă va fi atacată>> sau <<De ce am semnat Tratatul de la Stockholm când astăzi până și Uniunea Sovietică vorbește despre folosirea armelor nucleare? >> sau <<De ce Uniunea Sovietică nu dă un exemplu bun scăpând de propriile arme nucleare în interesul unei păci durabile?>>

Trebuie să răspundem la aceste întrebări, pentru că a le lăsa fără răspuns înseamnă a intra în jocul imperialiștilor americani și al aliaților lor, care pregătesc în toate modurile posibile, inclusiv ideologic, un nou război. Nu este un lucru diferit atunci când Uniunea Sovietică, amenințată de armele atomice ale imperialismului american, răspunde cu aceeași armă. Poate Uniunea Sovietică să ignore armamentul construit de lumea imperialistă? Nu poate face asta mai mult decât ar putea ignora strigătele de război ale fascismului german înainte de Cel De-al Doilea Război Mondial. Ce s-ar fi întâmplat cu lumea dacă Uniunea Sovietică nu ar fi reușit să ia măsurile corespunzătoare înainte război pentru a întâlni fiara fascistă cu armele potrivite și a pune capăt ei la Berlin? Înfrângerea fascismului german se datorează faptului că U.R.S.S. era pregătită să se apere împotriva agresiunii fasciste. Așa cum Uniunea Sovietică nu are intenția de a ataca vreo țară, nu are nicio intenție de a înceta cererile sale pentru interzicerea armelor atomice și încetarea producției de arme atomice”.²²

Astfel de fragmente se regăsesc peste tot în perioadă, mai ales că tensiunile dintre americani și sovietici creșteau pe zi ce trece. Propaganda împotriva Occidentului se v-a intensifica, protestele regizate pentru reunificarea Germaniei sub steagul U.R.S.S. fiind la ordinea zilei în Berlin. Fragmentele de text redată din carnetul de agitator trebuiau să fie folosite de propagandiști pentru a le putea explica oamenilor

²² „Argumente für den Agitator Warum verfügt die Sowjetunion über Atomwaffen?” im *Notizbuch des Agitators*, nummer 14/1951 (November), Socialistische Einheitspartei Deutschlands Zentralkomitee, Abt. Agitation, Berlin, 1951.

cum stătea de fapt treaba în ceea ce privește arsenalul atomic și relațiile cu U.R.S.S. Totodată era accentuată imaginea U.R.S.S. de stat eliberator și protector al oamenilor din Germania Democrată, datorie pe care est-germanii trebuiau să o răscumpere împotriva așezării amenințări din vest.

O altă temă a propagandei est-germane din anii `50 s-a referit și la evenimentele din 1953 cunoscute în istoriografie drept „privămara socialistă”. Atunci în R.D.G. au avut loc numeroase revolte care se împotriveau colectivizării și politicilor economice impuse de conducerea R.D.G. Pentru a propagandiza evenimentele din 1953 și a le prezenta într-o manieră convenabilă, comuniștii au inventat un întreg angrenaj de sabotori pe care i-au acuzat de trădare și sabotarea reconstrucției. Pe atunci curentul anti-american și anti-occidental cultivat în R.D.G. era abia la început, însă acest lucru nu a oprit Partidul Comunist din a da vina pe germanii federali și pe americani pentru neputința statului german democrat de a oferi populației condiții mai bune de trai și pentru ritmul lent în care mergea reconstrucția. Mărturie ne stau și de această dată alte câteva rânduri dintr-un carnet de agitator distribuit după revoltele din 1953 celor responsabili cu agitația la sate. Acești agitatori urmau să potolească spiritele expicându-le oamenilor și de această dată cum erau de fapt lucrurile. Comuniștii au încercat mușamalizarea prin inventarea unor sabotori americani și federali, care ar fi fost de fapt de vină pentru revolte și problemele de natură economică ale statului est-german.

„Criminalii, sabotorii, agenții și angajații din Germania de Vest care încearcă să perturbe construcția noastră prin deznădejde, sabotaj, incendiere și crimă sunt doar instrumentele adevăraților vinovați, monopolistii americani și federali. Încă din 1951, Congresul American a autorizat 100 de milioane de dolari pentru finanțarea spionajului și sabotajului în Uniunea Sovietică și în democrațiile populare. Acest lucru este cunoscut pe scară largă. Ceea ce este mai puțin cunoscut este faptul că guvernul american a aprobat încă 96 de milioane de dolari pentru <<activitate subterană anticomunistă>> la 13 iunie 1953.

Celebrele organizații de sabotaj și subversiune din Germania de Vest au primit o mare parte din acești bani, pe care îi folosesc pentru a plăti sabotori în R.D.G. În afară de câțiva muncitori induși în eroare, cei mai mulți dintre cei care au organizat grevele, revoltele și incendiile din 17 iunie, după cum au arătat procedurile judiciare, erau foști fasciști, agenți și provocatori care acționau pentru monopolistii străini și din Germania de Vest. Scopul lor a fost și rămâne oprirea oricărei soluții pașnice a Chestiunii Germane.

Au vrut să încorporeze R.D.G. în zona de control americană, ceea ce înseamnă război. Ei vor să ia fabricile poporului și pământul pe care țărani l-au obținut prin reforma funciară și să le dea înapoi vechilor mari proprietari de pământ. Pe scurt, ei doreau o revenire la stăpânirea monopolistilor și a Junkerilor.

Acești dușmani ai poporului nu au învățat nimic din prăbușirea rușinoasă a tentativei lor de puci din 17 iunie și vorbesc și scriu deschis că vor să provoace noi tulburări în R.D.G. și să se extindă, dacă este posibil și în alte democrații populare”.²³

Comuniștii s-au folosit de acestea pentru a interveni armat asupra celor ce se împotriveau colectivizării, justificându-și măsurile agresive prin existența „sabotorilor” străini. Astfel intervențiile agresive ale Stasi și trupelor de poliție se vor intensifica, uneori fiind dublate de intervenția trupelor de ocupație sovietice în cazurile unde proprietarii opuneau rezistență sau dețineau arme.

Armata Națională Populară, o nouă forță militară sau un instrument de popagandă și legitimare?

Dincolo de rolul defensiv pe care Armata Națională Populară (N.V.A.) l-a avut pentru R.D.G. și flancul nord-vestic al Tratatului de la Varșovia, această armată a avut și un puternic efect propagandistic, fiind folosită ca unealtă de comuniștii est-germani în politica lor de legitimare față de occident. R.D.G. apare ca entitate în 1949, fiind un aliat al U.R.S.S. și un stat tampon între vest și est. R.D.G. avea totuși o autonomie limitată, cel puțin până în 1956. După revoltele din 1953, conducerea administrației sovietice în Germania a realizat mai multe rapoarte din care s-a dedus că majoritatea populației încă se împotriveau regimului popular, existând încă riscul de revoltă, multe dintre cadrele politice ale S.E.D. având amintirea celor petrecute în 1953. S-a simțit pentru prima dată nevoia unei armate naționale, deoarece formațiunile paramilitare din slujba S.E.D. nu au făcut față revoltei fără intervenția G.S.B.D. (Grupul sovietic de forțe din Germania).

Formarea Armatei Populare Naționale s-a decis încă din mai 1955, în cadrul conferinței de înființare a Tratatului de la Varșovia. Polonia și Cehoslovacia au fost inițial împotriva acestui fapt, dar au cedat, cerând U.R.S.S. să garanteze granițele postbelice ale celor două state și ca viitoarea armată est-germană să fie comandată de Moscova. U.R.S.S. pierduse în acest mod o parte dintre avantajele economice din R.D.G., însă și-a întărit considerabil poziția în flancul vestic. R.D.G. a fost obligată să recunoască respectivele granițe.

În 1956, la data de 1 martie s-a organizat ceremonia de depunere a jurământului pentru militarii est-germani activi la cel moment, marcând astfel actul de fondare al acestei armate. În esență N.V.A., era formată din fostele formațiuni paramilitare Ka.Po. și Go.Po. În perioada cuprinsă între a doua jumătate a anilor `50 și începutul anilor `60, se remarcă o scădere considerabilă a efectivelor sovietice, grație intenției U.R.S.S. de a integra prin Tratatul de la Varșovia și celelalte armate într-un grup comun. Totodată R.D.G. a dorit formarea N.V.A. ca aceasta să servească drept

²³„Für eine grundlegende Verbesserung der politischen Massenarbeit”, im *Notizbuch des Agitators*, nummer 13/1953 (July), Socialistische Einheitspartei Deutschlands Zentralkomitee, Abt. Agitation, Berlin, 1953.

contrapondere pentru armata Germaniei Federale formată în 1955, anume Bundeswehr.

Revenind la N.V.A. această armată, în special imaginea ei reprezentată de uniforme utilizate, avea să stârnească câteva controverse. Privind câteva imagini cu militari est-germani în uniforme de paradă, ceremonie sau pentru oraș, putem observa multe similitudini cu fosta uniformă a utilizată de militarii Wehrmacht în timpul Celui De-al Doilea Război Mondial. Deși în esență nu era aceeași armată probabil din raționamente legate de resurse s-a recurs la un model similar de uniforme cu cele ale fostului Wehrmacht pentru noua N.V.A. Modelul de uniforme interbelice sau din timpul războiului a fost folosit după încheierea conflictului de trupele germane din Ka.Po și Go.Po. motivele care făceau trimitere la regimul nazist fiind elimitate și înlocuite cu elemente denazificate sau chiar de influență sovietică, cum ar fi petlițele pătrate cu sau fără contur sau anumite tipuri de camuflaj și cute pe uniforme. Putem adăuga și alte împrumuturi sovietice folosite în perioada antemergătoare Armatei Naționale Populare, precum uniforme germane cu alte numeroase elemente de influență sovietică cum ar fi pensele în zona coapselor, tăieturile clapelor pentru buzunare, chiar și stilul uniformei similar cu cel sovietic atunci când gulerul era închis la gât. Putem spune că ar fi fost mai ușor să ia un model deja existent și să-l readapteze sau să-l modifice pe parcurs, decât să gândească o nouă uniformă, lucru care probabil ar fi implicat mai multe resurse care nu erau disponibile la acea vreme.

Multe dintre aceste elemente de influență sovietică nu au putut totuși elimina elementele autohtone de uniformă, cum ar fi forma epoleților și stilul lor similar cu cel interbelic. Majoritatea influențelor sovietice au dispărut după 1965 trecându-se la un model care semăna mai mult cu uniforme clasice germane interbelice. Acest lucru din punct de vedere propagandistic a servit ca o unealtă comuniștilor est-germani în lupta cu Occidentul. pentru a dovedi cine este adevărata Germanie. În comparație cu armata Germaniei Federale, care semăna din punct de vedere al uniformelor mai mult cu armata americană decât cu cea germană, N.V.A. se putea considera succesoarea armatelor germane din trecut, însă doar prin uniformă. Probabil ideea de armată națională populară a avut și un efect asupra locuitorilor din R.D.G. făcându-i să se simtă în siguranță, dar și împiedicându-i să părăsească țara și să meargă în occident.

Acest lucru nu i-a împiedicat pe comuniștii est-germani să afirme că ei ar fi adevărata Germanie, folosindu-se de imaginea armatei pentru a alimenta ideea de continuitate pe plan extern, față de occident. Totuși, nefiind realizate studii despre perspectiva populației din R.F.G., respectiv R.D.G. privitoare la imaginea N.V.A. putem doar presupune că celor din R.D.G. le-ar fi fost mai familiară versiunea lor de armată germană. Cert este că N.V.A. rămâne totuși o armată diferită de cea germană din timpul războiului sau din perioada interbelică, fapt pentru care a fost botezată de către cercetători și „Wehrmachtul Roșu”.

Concluzii

În ceea ce privește modalitățile de folosire și expunere a propagandei, regimul comunist est-german a utilizat îndeaproape învățăturile trase din experiențele sovietice ale membrilor din S.E.D. care au frecventat Uniunea Sovietică. Propaganda comunistă a început prin a încuraja oamenii să se lepede de naziști, prin demascarea și confiscarea bunurilor deținute de simpatizanți sau colaboratori ai fostului regim. Aceste acțiuni au ajutat alte procese ample de mai târziu cum ar fi naționalizarea și colectivizarea, susținute și ele de o foarte prezentă propagandă.

Am observant cum comuniștii au căutat să se legitimizeze prin propagandă și totodată să obțină sprijinul popular pentru acțiunile lor. Discuția din textul prezent s-a axat pe propaganda politică de partid și rolul instituțional al acesteia, analizând pe scurt și instituțiile, dar și oamenii care s-au ocupat de aceasta. Pe lângă aceste lucruri am pornit de la caracteristicile generale ale propagandei, ajungând să desprindem caracteristici locale strict valabile pentru propaganda din Germania Democrată, enumerând astfel motive specifice textualizate doar în cadrul anumitor evenimente ce au legătură cu Germania de Est. Totodată prin studiul de față am putut să oferim exemple de gândire ideologică ale vremii, de limbaj și să vedem care era opinia statului despre propagandă, lucru expus prin consultarea câtorva surse ale perioadei. În final am discutat și despre imaginea N.V.A. esențială în efortul de legitimare al R.D.G. față de Occident, dar și față de cetățeni.

În concluzie, am expus doar câteva dintre multele fațete ale propagandei din R.D.G. plecând cum am mai spus de la caracteristicile generale ale propagandei, aplecându-ne apoi strict pe cazul Germaniei estice, căutând să expunem câteva episoade atât din punct de vedere instituțional, ideologic cât și imagistic, spre o înțelegere mai bună a temei generale anume *propaganda*, dar și a Republicii Democrate Germane, ca spațiu istoric.

Bibliografie selectivă

Oelßner Fred, *Über die allseitige Verbesserung unserer politisch-ideologischen Massenarbeit. Diskussionsrede auf dem IV. Parteitag der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands*, Berlin, Dietz Verlag, 1954 [„Despre îmbunătățirea generală a muncii noastre politico-ideologice în rândul maselor” în *Despre îmbunătățirea integrală a muncii noastre politico-ideologice de masă. Discursuri rosite în timpul celui de-al IV-lea Congres al Partidului Unității Socialiste din Germania*, Berlin, Dietz Verlag, 1954].

Stalin I.V. , *Fundațiile Leninismului*, București, Editura P.M.R., 1949.

Thomson Oliver, *Easily Led. A History of Propaganda*, London, 1999.

Ulbricht Walter, „Unser Fünfjahrplan des freidlichen Aufbaus”, im *Gesetz über den Fünfjahrplan zur Entwicklung der Volkswirtschaft der Deutschen Demokratischen Republik 1951-1955*, Berlin, Amt für Information der Regierung der D.D.R., 1952 [„Planul nostru

cincinal pentru o reconstrucție pașnică” – introducere în *Legea privind planul cincinal de dezvoltare a economiei naționale a Republicii Democrate Germane 1951-1955*, Berlin, Biroul de informare al Guvernului din R.D.G, 1952].

Volkoff Vladimir, *Tratat de dezinformare*, București, Ed. Antet, 2012.

„Argumente für den Agitator Warum verfügt die Sowjetunion über Atomwaffen?” im *Notizbuch des Agitators*, nummer 14/1951 (November), Socialistische Einheitspartei Deutschlands Zentralkomitee, Abt. Agitation, Berlin, 1951 [Argumente pentru un agitator. De ce deține Uniunea Sovietică arme nucleare”, în *Carnetul agitatorului*, Comitetul Central al S.E.D. secția Agitație, Berlinul de Est, 1951].

„Die Aufgaben der Parteipropaganda” im *Sozialistische Bildungshefte (5)*, nummer 6 Juli 1950, Berlin, Dietz Verlag [„Sarcinile propagandei de partid” în *Caiete de educație socialistă*, nr. 6, iunie 1950, Berlin, Dietz Verlag].

„Für eine grundlegende Verbesserung der politischen Massenerbeit”, im *Notizbuch des Agitators*, nummer 13/1953 (July), Socialistische Einheitspartei Deutschlands Zentralkomitee, Abt. Agitation, Berlin, 1953, [„Pentru o îmbunătățire fundamentală a muncii politice de masă”, în *Carnetul agitatorului*, Comitetul Central al S.E.D. secția Agitație, Berlinul de Est, 1953].